

Context, Autonomie, Autisme

Jacob Voorthuis

Latin contextus, from past participle of contexere, to join together : com-, com- + texere, to weave. The part of a text or statement that surrounds a particular word or passage and helps determine its meaning. The circumstances in which an event occurs; a setting.

Context is dat wat er om een tekst of plek of gebeurtenis bevindt. Een woord verscherpt zijn betekenis door de context waarin het geplaatst wordt. Tekst en textiel hebben een gezamenlijke oorsprong en dat is significant. Het is het weefsel waarin een object zich bevindt dat het object mede bepaalt. En de oneindige relaties en mogelijke relatie en virtuele relaties die het object aangaat met alles wat in zijn omgeving staat en vanuit virtueel oogpunt met het gehele universum vormen een rhizoom aan relaties. Alles is met alles verbonden. Daar ontkomen we niet aan. Ook niet door het te negeren. Maar de vraag is niet of inderdaad alles met alles is verbonden. Of er een relatie bestaat tussen het stofje op mijn bureau en ik, of er een relatie bestaat tussen de ster H354 en mijzelf. De vraag is hoe die relatie is. Welnu hij begint al doordat ik die relatie heb gesmeed in de vraag. En dat is niet flauw. Dat is zelf cruciaal.

1

Ieder kunstwerk, ieder gebouw gaat een relatie aan met zijn context vinden we die relatie vanuit een bepaald perspectief goed, dan zij we blij en zeggen we, "dat gebouw (of kunstwerk) gaat goed om met zijn context." Wat we daarmee bedoelen staat veelal niet echt vast. "het past" zeggen we dan. Maar als we die woorden dan gaan ondervragen krijgen we een warboel aan rare onnavolgbare argumenten. Dingen als: "Dit gebouw past niet in zijn context omdat het van een andere tijd is..." of "dit gebouw past niet in zijn context omdat het schreeuwt" "Het past zich niet aan aan zijn omgeving, het is anders" en zo zijn er nog vele voorbeelden te noemen. We weten allemaal wel ongeveer wat we er mee bedoelen maar uiteindelijk komt het er op neer dat we het gebouw

afwijzen omdat het vanuit ons perspectief afbreuk doet aan de ervaring van de plek als geheel. Er zijn gebouwen die alle aandacht opeisen uit de omgeving maar dat doen op een manier dat de rest van de gebouwen als weinig bijzonder meer worden ervaren. Dat vinden sommige mensen kwalijk. Andere gebouwen zijn zo op hun omgeving gericht dat ze er in op gaan en zelf niet meer bestaan. Anderen komen over in hun samenhang met de rest van de gebouwen en andere elementen uit de gebouwde omgeving als een soort muziek. Het gekke is dat met name als we het hebben over een historische context we geneigd zijn om al snel ons hart op de mouw te spelden en zelfs emotioneel worden. Er is een groep mensen die vinden hetgeen er vandaag de dag gebouwd wordt niet mooi. Voor welke reden dan ook. En omdat ze zelf niet iets beters kunnen bedenken maar wel iets beters zien, vluchten ze in de gebouwen van een vroegere tijd. Ze vinden ook architecten die bereid zijn de gebouwen uit de vroegere tijd na te bootsen, en naar mate dit beter lukt worden ze ook steeds gelukkiger op dat gebied. Er is een andere groep die dan roepen “het is nep” en ze hebben gelijk. Behalve dat het die eerste groep niet zozeer om authenticiteit gaat maar wel om een ervaring van een sprekende en vriendelijke architectuur die niet “hard” is, of “schreeuwerig” of “blikkerig” of “goedkoop”. Het woord nep is natuurlijk problematisch. Even een extreem voorbeeld in de zin van “if it looks like a duck, sounds like a duck and moves like a duck, it probably is a duck” Stel nu, gewoon even voor de grap, dat er een fraudeur bestaat die in staat is de stijl en techniek van Johannes Vermeer zo knap na te bootsen dat deze niet van de echte is te onderscheiden. De meest geavanceerde technologische toetsen die het schilderij moeten ondergaan in de verassing dat er een “nieuwe Vermeer” is gevonden, geven allemaal groen licht. Het doek, de samenstelling van de verf, de manier waarop de verf is toegebracht, de vernissen, het onderwerp, het karakter, de delicate lichtval, alles is passen in ons met veel zorg opgebouwd beeld van de schilder Vermeer, en bovendien, het maakt ons net zo blij als een “echte” Vermeer dat doet. Stel dat zo iets mogelijk zou zijn. Wat zitten we dan nog te zeuren? Het antwoord is makkelijk. We zitten dan niet meer te zeuren, we zitten ademloos te bewonderen. We houden niet van nep, niet omdat het nep is, maar omdat het

uiteindelijk en meestal teleurstelt. Wie zou zich nu nog kunnen voorstellen dat Van Meegeren de gehele wereld voor een korte tijd op zijn kop zette door zijn uitgehongerde en ziekelijke Christus portret? De schilderijen hebben niets met ons beeld van Vermeer te maken! Maar ooit wel. Enfin. Waarom is de nep-ervaring zoals ik hem even noem, zo emotionerend? Waarom brengt het zo'n teleurstelling te weeg? Komt dat vanwege het eenvoudige feit dat wij onze wereld onaflatend oefenen? Het misleiden is een aanranding van ons economisch waardestelsel. Het verstoord zorgvuldig opgebouwde patronen van relaties waarop gebouwd kan worden. Het is naar analogie van onze omgang met elkaar, een bedrog waardoor wij dingen doen en handelingen verrichten die achteraf een ander doel dienen dan het doel dat we bewust nastreefden. En dat is volkomen begrijpelijk. Maar... wat betekent dat nu voor de omgang met de context in het geval van de kunsten en met name de architectuur?

Een nep-historisch gebouw is teleurstellend omdat wij gewend zijn, na het werk van Hegel, de wereld in te delen in periodes. We hebben nog altijd niet de esthetiek en het bijbehorende perspectief van de zeitgeist laten varen. Want alleen met een zeitgeist is het mogelijk een niet authentieke architectuur te maken in de zin van het nabootsen van stijlen uit de geschiedenis. Waarbij de Renaissance zich bewust bezig hield met het tot leven brengen van de antieke oudheid en de achttiende eeuw zich beriep op het recht om in een zelfgemaakte droom over het verre verleden of het verre oosten te leven. Heeft de overtuigingskracht van Hegel daar een probleem van gemaakt. We hebben gezien hoe architectuur uit de vóór industriële tijd plaats en ook tijd gebonden is. (Eigenlijk is alle architectuur plaats en tijd gebonden maar dat bedoelen we dan even niet) En die tijd en plaats gebondenheid spannen we nu voor de kar, in plaats van waar hij vroeger zat, er in. Dus niet alleen vinden we het fijn als iets een zekere tijdszuiverheid toont, waarmee we bedoelen stijlzuiverheid, maar ook vinden we het belangrijk om “met de tijd mee te gaan” “onze eigen tijd tot uitdrukking te brengen” Het is de dwangbuis van een perspectief op basis van een bepaalde filosofische houding. Een filosofie houdt zich bezig met het formuleren van een

beargumenteerde houding ten aanzien van hetgeen zich tot onderwerp van discussie heeft opgeworpen. Dat is de volle taak van de filosofie. Er is geen andere. Welnu het blijkt dat wij enigszins gevangen zitten in een bepaalde houding te aanzien van de tijd op een manier dat wij er graag vorm aan willen geven. Die mensen die die vorm, voor welke reden dan ook niet zo geslaagd vinden kruipen weg in de droom die ook zo aantrekkelijk was tijdens de renaissance en tijden de het achttiende eeuwse historicisme en exotisme. Maar dat mag dan niet. “Het is niet goed om in een droom te wonen” Ouders vinden het ook zorgwekkend als kinderen te veel tijd doorbrengen in de virtuele wereld, want die is niet echt. En ze zullen ongetwijfeld gelijk hebben. Ik ben ook zo. Maar ja ik beroep me niet op de zogenaamde ongezondheid van de virtuele realiteit maar op het ongezond zijn om bewegingsloos naar een scherm te staren. Het lichaam heeft oefening nodig, en de oefening voor een beeldscherm is goed voor bepaalde vaardigheden maar niet voor allen. Of het goed of slecht is in een droom te wonen weet ik niet. Ik hou van mijn dromen. Ik duik graag in mijn boeken, onzin kletsen met goede vrienden is een groot genot. Serieuze gesprekken om mijn houding te oefenen en aan te passen zijn fantastisch maar, in alle eerlijkheid vinden plaats in een virtuele wereld, namelijk die van mijn wereldbeeld. Voor de rest. In mijn eigen handelen en in confrontatie met mensen probeer ik vriendelijk te zijn, begrijpend, ik probeer mensen een goed gevoel te geven. Het lukt niet altijd. Ik merk dat mensen elkaar vaak op bijzondere manieren begrijpen. Ik zie begrijpen dan ook als een bijzondere soort activiteit, waarbij niet zo zeer de gedeeldheid van een bepaalde mening voorop staat, of de empathie waarmee ik denk in het lichaam en de gemoedstoestand van een ander te kunnen baden, maar eerder een wat grovere vorm van die twee waarbij begrip gepaard gaat met een zeker vermogen om het spreken en het handelen van mensen zo te manipuleren dat ik denk dat we ongeveer wel op de zelfde lijn zitten. Dat zich manifesteert in de woorden die ik hoor en het gedrag dat ik zie. Maar veel verder kom ik niet zonder een langer gesprek en een oefenen in het samenzijn

De context is iets dat altijd veranderd en ieder nieuw gebouw of opgeknapt gebouw veranderd zijn omgeving. De relatie tussen de context en het gebouw zijn eerder intertekstueel te noemen. Ze stuwten elkaar voortdurend aan tot verandering en de toeschouwer schiept zijn eigen mening op basis van wat hij vindt en hij vindt, dat wat hij in staat is te vinden. Dus we moeten onszelf altijd afvragen, en dit is cruciaal, of het oordeel nu meer zegt over ons vermogen tot kijken of dat het iets zegt over hetgeen wij aanschouwen en beoordelen. Indien het eerste, kunnen we nagaan of het door anderen wordt gedeeld, en of we dat gedeelde overtuigend genoeg vinden om er dan wat mee te doen. Maar de context is gewoon. De relaties maken wij, vanuit ons eigen perspectief. Het lelijke is te vaak ons eigen onvermogen de schoonheid te zien.

Er ontstaan dus modes en stijlen om de relatie met de context te duiden en te mobiliseren de kritische apparatuur die het ontwerp en het vermogen te oordelen richting geven of aanvoeren. En zolang ze worden uitgevoerd door mensen die oprecht en gemeend mee werken is er altijd wel een sympathie te ontdekken. En mensen die niet gemeend en niet oprecht te werk gaan stellen altijd teleur. Meer niet.

5

Dus een typologie van contextueel bouwen levert een aantal mogelijke strategieën op.

Het contrast. Hiermee wordt een oude gebouw zogenaamd in zijn waarde gelaten, het wordt zo zorgvuldig mogelijk opgeknapt en dan wordt er een gebouw in een andere taal tegenaan gezet. De taal van dit gebouw laat duidelijk zien dat het “anders” is. Het vormt als het ware een kader waarmee het oorspronkelijke gebouw geïsoleerd wordt en zijn bijzonderheid geduid. De voordelen zijn duidelijk maar de nadelen zijn dat een historisch gebouw altijd het beste naar voren komt in een historische context. Waarbij de compositie van oppervlaktes en de gloed, luminositeit, textuur en kleur van het materiaal alsmede de logica van de structuren en ordeningen, zoals de constructie en het ruimte differentiërend ornament een symfonie op basis van een duidelijk thema uitvoert.

Dan is er de contextuele referentie. Die variëren van het overnemen van bepaalde maatverhoudingen en de overname, na een milde transformatie van bepaalde elementen uit de omgeving. Dit kan goed werken en er zijn ook zeker goede voorbeelden van, maar een van de haat momenten in mijn eigen omgang met de gebouwde omgeving zijn die gebouwen die slecht gematerialiseerd zijn en weinig fantasie tonen in het overnemen van de elementen uit de omgeving zodat ze, naar mijn mening, de omgeving alleen maar verpauperde in termen van ervaring. Dit is een worsteling. Ik heb een redelijk concrete voorbeeld. Een rij huizen uit de negentiende eeuw. Herenhuizen met mooi gedetailleerde erkers op de eerste verdieping. Een paar tanden uit de rij zijn vervangen. De architect vond grijs mooi en is grijze gebouwen gaan ontwerpen met glimmende bakstenen, en erkers op de eerste verdieping. Iedere keer als ik langs die gebouwen fiets krijg ik terroristische neigingen. Gelukkig is mijn openbaar persoon geheel doordrongen van het feit dat elke vorm van terrorisme zijn beoogde doel geheel mist. Dus fiets ik gewoon door. En trouwens, er zijn ook mensen aan wie ik het heb laten zien die mij aankijken met een blik van “Joh, waar maak je je nou druk over” en inderdaad. Ik betrap me er zelf op dat het druk maken mij veel te veel plezier oplevert.

6

Dan is er nep, oftewel historiserend bouwen. Er zijn twee varianten. De mensen die het doen met een bepaalde ironie en mensen die het serieus proberen te doen. Van beiden zijn er dan weer twee soorten. Die, die het goed kunnen en die, die het slecht kunnen. Dat wil zeggen grappenmakers die leuk zijn, en grappenmakers die erg vervelend worden. Na-apers die hun werk goed gedaan hebben en het idioom dat ze nadoen tot in hun vingers beheersen en die mensen die nauwelijks hebben leren kijken laat staan ontwerpen. Tja. Daarmee wil ik zeggen. Ik kan niemand op voorhand afwijzen. Ik kan naderhand alleen maar zeggen of het resultaat me blij maakt of me teleurstelt. En geen van beiden zijn een garantie voor een duurzaam oordeel want ik heb wel eens anders leren kijken.

Autonomie.

Jacob Voorthuis, Lezen om het Kijken Heen, XLVIII

Het autonome gebouw is wel degelijk afhankelijk van zijn context, maar op een andere manier. Zelfstandigheid is een karaktertrek van een mens waarbij hij niet zijn relatie tot zijn omgeving negeert of verwaarloost, maar juist koestert en onderhoud zodat hij, binnen de beperkingen van het mens zijn, goed functioneert. Autonomie refereert naar zelfbeschikking. Dat betekent dat er een uiterste gevoeligheid te aanzien van de omgeving wordt getoond. Waarbij alles wat de omgeving biedt aan bruikbare kwaliteiten ingezet worden om de autonomie van de persoon te waarborgen en te bevestigen. Ze staan wel, op de grond, in hun omgeving, maar ze doen het staan voor de rest zelf. Ze zijn niet afhankelijk van hun omgeving in de zin dat ze zich passief opstellen